

УДК 327.5:355.40

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v055.2025.44>**С. М. Наумкіна**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1125-647X>

доктор політичних наук

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

В. О. БабінаORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2796-5024>

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національного університету «Одеська політехніка»

«ПОВЕРНЕННЯ ГЕОПОЛІТИКИ»: РОЛЬ РЕГІОНАЛЬНИХ БЕЗПЕКОВИХ АЛЬЯНСІВ У ФОРМУВАННІ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Перші два десятиліття XXI століття пройшли під знаком дискусій про занепад геополітики та тріумф геоекономіки. Ліберальна парадигма міжнародних відносин, що домінувала після завершення Холодної війни, відводила регіональним об'єднанням роль переважно економічних проєктів, спрямованих на посилення взаємозалежності, сприяння торгівлі та демократизації. Однак події останніх років, зокрема загострення стратегічного суперництва між США та КНР і, особливо, повномасштабна війна Росії проти України, ознаменували те, що багато аналітиків називають «поверненням геополітики». Жорстка сила, територіальна експансія та військово-політичні союзи знову посіли центральне місце у світовій політиці.

Цей зсув кардинально змінив природу та функції регіоналізму. Якщо раніше ефективність регіонального блоку вимірювалася обсягами взаємної торгівлі та глибиною економічної інтеграції, то сьогодні ключовими показниками стають оборонний потенціал, здатність до колективної оборони та технологічна суверенність. Спостерігається чіткий тренд на «безпековізацію» міжнародних відносин, де регіональні альянси перетворюються з інструментів спільного процвітання на інструменти колективного виживання та просування інтересів у конкурентному середовищі.

Актуальність дослідження полягає в необхідності осмислити цю нову реальність. Класичні теорії регіоналізму, такі як неофункціоналізм чи ліберальний інтергавернменталізм, виявляються недостатніми для пояснення виникнення таких утворень, як AUKUS, чи швидкої мілітаризації зовнішньої політики ЄС. Розуміння логіки функціонування сучасних безпекових альянсів є ключем до прогнозування контурів майбутнього світового порядку.

Мета статті – проаналізувати роль та функції регіональних безпекових альянсів у процесі

формування нового світового порядку, що народжується в умовах глобального геополітичного протистояння. Науково-дослідні завдання: – проаналізовано визначено причини швидкої мілітаризації зовнішньої політики ЄС; – визначено зсув від економічно-орієнтованої інтеграції, що домінувала в постбіполярний період, до пріоритету безпекових імперативів у формуванні регіональних об'єднань; – розглянуто ключові фактори цієї трансформації, зокрема загострення глобального суперництва між США та Китаєм, а також повномасштабна агресія Росії проти України, що стала каталізатором ревіталізації старих та створення нових безпекових альянсів; – на прикладах НАТО, AUKUS та безпекової еволюції Європейського Союзу розкрито три основні тенденції сучасного регіоналізму: ревіталізацію традиційних військово-політичних блоків, формування ексклюзивних технологічно-безпекових партнерств в Індो-Тихоокеанському регіоні та «безпековізацію» раніше переважно економічних об'єднань; – надано прогноз контурів майбутнього світового порядку та визначено роль та функції регіональних безпекових альянсів у процесі його формування.

Зроблено висновок, що сучасні регіональні безпекові альянси виступають не лише як інструменти стримування, але і як ключові актори, що активно конструюють новий, більш поляризований та конкурентний світовий порядок. Надано перспективи подальшого розвитку зазначених питань.

В основі проведеного дослідження покладено використання наступних методів – метод системного аналізу, структурно-функціональний та компаративний, що надало змогу розкрити зазначену мету та вирішити науково-дослідні завдання.

Тематика трансформації світового порядку та регіоналізму активно розробляється сучасною західною та вітчизняною наукою. Фунда-

ментальні зміни в глобальному ладі, пов'язані із завершенням «ліберального моменту», аналізуються у працях Дж. Міршаймера, який ще до повномасштабної війни вказував на неминучість повернення політики великих держав [10]. Новітні аспекти суперництва США та Китаю та його вплив на регіональні альянси розглядаються у роботах К. Кемпбелла та Р. Доші [3]. Роль Сполучених Штатів як гегемона та ціна цього лідерства також стають предметом пильної уваги [8]. Вплив російсько-української війни на європейську архітектуру безпеки став предметом численних досліджень. Зокрема, Ф. Гамільтон та її колеги аналізують стратегічну адаптацію НАТО до нових загроз [5]. Еволюція Європейського Союзу як безпекового актора та концепція «стратегічної автономії» глибоко досліджені у працях Ж. Борреля та європейських аналітичних центрів [2; 12]. Виникнення нових безпекових форматів в Індो-Тихоокеанському регіоні, зокрема AUKUS, аналізується в роботах М. Веббера, який вказує на перехід від інклюзивного до ексклюзивного регіоналізму [14]. Водночас, українські дослідники активно аналізують Індо-Тихоокеанський регіон як новий центр геополітичної конкуренції [13].

Вітчизняні дослідники, як-от В. Горбулін та О. Їжак, зосереджують увагу на місці України в новій геополітичній реальності та на викликах для національної безпеки [6; 7]. Разом з тим, системний аналіз саме регіональних безпекових альянсів як ключових конструкторів нового світового порядку, а не лише як реакції на зміни, залишається актуальним науковим завданням. «Повернення геополітики» стимулювало три паралельні процеси у сфері регіональної безпеки: ревіталізацію старих, перевірених часом альянсів; формування нових, вузькоспеціалізованих безпекових форматів; «безпековізацію» існуючих економічних блоків.

Яскравим прикладом ревіталізація «старих» альянсів є НАТО. Північноатлантичний альянс, який наприкінці 2010-х років переживав екзистенційну кризу, що вилилася у відому тезу президента Франції Е. Макрона про «смерть мозку НАТО», отримав найпотужніший імпульс для відродження за останні 30 років. Вторгнення Росії в Україну в 2022 році стало тим шоком, який миттєво зняв усі питання щодо доцільності існування Альянсу. Відбулася швидка та глибока стратегічна адаптація, що проявилася в кількох вимірах. По-перше, повернення Альянсу до його основної місії. Якщо після Холодної війни НАТО активно займалося операціями з кризового менеджменту поза межами своєї території (Балкани, Афганістан), то сьогодні Альянс повернувся до своєї фундаментальної функції – колек-

тивної оборони від конвенційної воєнної загрози з боку державної потуги. Це знайшло відображення у новій Стратегічній концепції, прийнятій у Мадриді в 2022 році, де Росія прямо названа «найбільш значною та прямою загрозою» безпеці союзників [11]. По-друге, географічне розширення та військово-політичне посилення. Так, нейтральні протягом десятиліть Фінляндія та Швеція, усвідомивши рівень загрози, у рекордно короткі терміни подали заявки та приєдналися до Альянсу. Це кардинально змінило безпековий ландшафт у Північній Європі та Балтійському регіоні. Паралельно відбувається безпрецедентне посилення східного флангу НАТО, збільшення чисельності сил швидкого реагування та різке зростання оборонних бюджетів країн-членів до рівня 2 % ВВП і вище [5].

Таким чином, НАТО з інструменту поширення ліберального порядку перетворилося на класичний військово-політичний блок, головним завданням якого є жорстке стримування та оборона [4]. Його ревіталізація стала ключовим елементом консолідації євроатлантичного регіону перед обличчям російської агресії.

Другим паралельним процесом, який стимулювало «повернення геополітики» у сфері регіональної безпеки є формування нових, вузькоспеціалізованих безпекових форматів це, насамперед AUKUS та Індо-Тихоокеанський регіон. Якщо в Європі відбувається відродження старих структур, то в Індо-Тихоокеанському регіоні (ІТР), що став центральною ареною суперництва США та Китаю, спостерігається формування принципово нових альянсів. Найбільш показовим є створення у 2021 році тристороннього безпекового партнерства між Австралією, Великою Британією та США (AUKUS).

AUKUS не є класичним оборонним союзом на кшталт НАТО зі статтею про колективну оборону. Це технологічно-безпековий альянс XXI століття, що має дві основні мети. Перша, найбільш відома, – це допомога Австралії у будівництві атомних підводних човнів. Друга, не менш важлива, – це поглиблена співпраця у розробці передових військових технологій, таких як штучний інтелект, гіперзвукова зброя, квантові обчислення та кіберможливості [14]. Створення AUKUS відображає кілька ключових трендів: 1. ексклюзивність: На відміну від широких інклюзивних форумів (як АСЕАН), AUKUS є вкрай ексклюзивним клубом, заснованим на високому рівні довіри та спільних технологічних стандартах; 2. технологічне стримування: альянс прямо спрямований на стримування Китаю не стільки за рахунок кількості військ, скільки за рахунок досягнення якісної технологічної переваги; 3. пріоритет ІТР, який символізує остаточний

зсув стратегічної уваги США та їхніх ключових союзників з Європи та Близького Сходу на Індо-Тихоокеанський регіон.

Поряд з AUKUS в регіоні посилюється і чотиристоронній діалог з питань безпеки (Quad) між США, Австралією, Індією та Японією. Ці нові, гнучкі та часто неформальні структури є відповіддю на нову геополітичну реальність, де технологічна конкуренція та контроль над морськими комунікаціями стають важливішими за традиційні військові показники.

Третім паралельним процесом, який стимулювало «повернення геополітики» у сфері регіональної безпеки, є «глибока трансформація об'єднань, які традиційно позиціонували себе як «м'яка сила». Найяскравішим прикладом є Європейський Союз. Довгий час ЄС уникав ролі жорсткого геополітичного гравця, покладаючись на економічні інструменти та нормативний вплив. Війна в Україні змусила Брюссель докорінно переглянути цей підхід.

Концепція «стратегічної автономії», що раніше була переважно предметом теоретичних дискусій, почала наповнюватися реальним змістом. Цей процес «безпековізації» ЄС відбувається за кількома напрямками – пряма військова допомога; спільні оборонні закупівлі; економічна безпека. Так, вперше в історії ЄС через Європейський фонд миру (European Peace Facility) почав фінансувати закупівлю та постачання летальної зброї третій країні – Україні. Це стало революційним кроком для організації [2]. Наступним кроком стали спільні оборонні закупівлі – ЄС запускає механізми спільних закупівель, озброєнь та боеприпасів для поповнення власних арсеналів та підтримки України, що значною мірою визначає змагання створення єдиного європейського оборонного ринку.

Щодо економічної безпеки, то сам факт усвідомлення вразливості від енергетичної залежності від Росії та технологічної залежності від Китаю змусило ЄС розробляти політику економічної безпеки, що включає контроль над критичною інфраструктурою, скринінг іноземних інвестицій та посилення власного технологічного потенціалу [9].

ЄС все ще далекий від того, щоб стати повноцінним військовим альянсом, і значною мірою покладається на безпекову парасольку НАТО. Однак неможливо заперечувати, що він проходить швидку еволюцію від економічного гіганта до самостійного геополітичного центру сили, для якого безпекові міркування стають дедалі важливішими.

Висновки. «Повернення геополітики» докорінно змінило ландшафт міжнародних відносин, зробивши безпеку головним пріоритетом. Регіо-

нальні об'єднання стали ключовими інструментами у цій новій ері стратегічного суперництва. Аналіз показав, що сучасний безпековий регіоналізм розвивається за трьома основними напрямками: ревіталізація старих оборонних блоків (НАТО), створення нових ексклюзивних технологічно-безпекових альянсів (AUKUS) та «безпековізація» раніше економічних проєктів (ЄС). Ці процеси свідчать, що новий світовий порядок, який формується у сучасний час, буде значно менш глобалізованим і набагато більш блоковим, ніж той, що існував після Холодної війни. Регіональні безпекові альянси виступають не просто реакцією на загрози, а й активними конструкторами цієї нової реальності, окреслюючи лінії поділу, встановлюючи правила гри у своїх сферах впливу та посилюючи глобальну поляризацію.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні стратегій країн «Глобального Півдня», які намагаються лавірувати між цими новими блоками, уникаючи жорсткого вибору. Також важливим є аналіз ризиків ескалації, що виникають через посилення блокового протистояння, та пошук механізмів для запобігання глобальному конфлікту в умовах кризи мультилатералізму.

Література

1. Allison G. *The New Cold War: China, Russia, and the Scramble for Global Supremacy*. New York: Simon & Schuster. 2024. 416 p.
2. Borrell J. Europe's Strategic Awakening. *Journal of Common Market Studies*. 2023.61(S1). 25–38.
3. Campbell K. M., Doshi R. The New China Challenge: The Next Phase of U.S. Strategy. *Foreign Affairs*. 2023.102(5). 44–58.
4. Deitelhoff N., Zrn M. The crisis of the liberal international order: A new research agenda. *Contemporary Security Policy*. 2023. 44(1). 1–25.
5. Hamilton F., et al. *NATO After the Ukraine War: A New Alliance for a New Era*. London: Chatham House. 2023. 128 p.
6. Горбулін В. П. *Архітектура безпеки майбутнього: український погляд*. 2024. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень. 320 с.
7. Іжак О. В. Глобальний Південь у новій геополітичній реальності: виклики та можливості для України. *Стратегічні пріоритети*. 2023. 3(16). 18–32.
8. Kagan R. The Price of Hegemony: Can America Learn to Use Its Power? *Foreign Affairs*. 2024. 103(1). 8–23.
9. Leonard M. *The Age of Unpeace: How Connectivity Causes Conflict*. London: Bantam Press. 2023. 288 p.
10. Mearsheimer J. J. The Causes and Consequences of the Ukraine Crisis. *The National Interest*, June 16, 2022.
11. NATO. *NATO 2022 Strategic Concept*. Brussels: NATO Public Diplomacy Division. 2022. 18 p.
12. Tocci N. (Ed.). *The EU's Geopolitical Awakening: Global and Regional Challenges*. Rome: Istituto Affari Internazionali. 2024. 240 p.

13.Ткачук П. П. Індो-Тихоокеанський регіон як центр нової геополітичної конкуренції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2024. 2(18). 55–68.

14. Webber M. AUKUS and the Rise of Exclusive Regionalism in the Indo-Pacific. *Geopolitics*. 2023. 28(5). 1120–1145.

Анотація

Наумкіна С. М., Бабіна В. О. «Повернення геополітики»: роль регіональних безпекових альянсів у формуванні нового світового порядку. – Стаття.

Мета статті – проаналізувати роль та функції регіональних безпекових альянсів у процесі формування нового світового порядку, що народжується в умовах глобального геополітичного протистояння.

У статті досліджується фундаментальна трансформація регіоналізму в системі міжнародних відносин, зумовлена «поверненням геополітики». Проаналізовано зсув від економічно-орієнтованої інтеграції, що домінувала в постбіполярний період, до пріоритету безпекових імперативів у формуванні регіональних об'єднань. Розглянуто ключові фактори цієї трансформації, зокрема загострення глобального суперництва між США та Китаєм, а також повномасштабна агресія Росії проти України, що стала каталізатором ревіталізації старих та створення нових безпекових альянсів.

На прикладах НАТО, AUKUS та безпекової еволюції Європейського Союзу розкрито три основні тенденції сучасного регіоналізму: ревіталізацію традиційних військово-політичних блоків, формування ексклюзивних технологічно-безпекових партнерств в Індо-Тихоокеанському регіоні та «безпековізацію» раніше переважно економічних об'єднань. Зроблено висновок, що сучасні регіональні безпекові альянси виступають не лише як інструменти стримування, але і як ключові актори, що активно конструюють новий, більш поляризований та конкурентний світовий порядок.

Визначено перспективи подальших досліджень у цьому напрямку, які полягають у вивченні стратегій країн «Глобального Півдня», які намагаються лавірувати між цими новими блоками, уникаючи жорсткого вибору. Також важливим є аналіз ризиків ескалації, що виникають через посилення блокового протистояння, та пошук механізмів для запобігання глобальному конфлікту в умовах кризи мультилатералізму.

Ключові слова: геополітика, регіоналізм, безпековий альянс, світовий порядок, НАТО, AUKUS, страте-

гічна автономія, Індо-Тихоокеанський регіон, міжнародна безпека, міжнародні відносини, жорстка сила, територіальна експансія, військово-політичні союзи.

Summary

Naumkina S. M., Babina V. O. "The return of geopolitics": the role of regional security alliances in shaping the new world order. – Article.

The purpose of the article is to analyze the role and functions of regional security alliances in the process of forming a new world order emerging in the context of global geopolitical confrontation.

The article examines the fundamental transformation of regionalism in the system of international relations, caused by the «return of geopolitics». The shift from economically oriented integration, which dominated in the post-bipolar period, to the priority of security imperatives in the formation of regional associations is analyzed. The key factors of this transformation are considered, in particular, the aggravation of global rivalry between the USA and China, as well as the full-scale aggression of Russia against Ukraine, which became a catalyst for the revitalization of old and the creation of new security alliances.

Using the examples of NATO, AUKUS, and the security evolution of the European Union, three main trends of modern regionalism are revealed: the revitalization of traditional military-political blocs, the formation of exclusive technological-security partnerships in the Indo-Pacific region, and the "securitization" of previously predominantly economic associations. The conclusion is made that modern regional security alliances act not only as instruments of deterrence, but also as key actors actively constructing a new, more polarized, and competitive world order.

Prospects for further research in this area are identified, which consist in studying the strategies of the countries of the "Global South" that are trying to maneuver between these new blocs, avoiding a hard choice. Also important is the analysis of the risks of escalation arising from the intensification of bloc confrontation, and the search for mechanisms to prevent global conflict in the context of the crisis of multilateralism.

Key words: geopolitics, regionalism, security alliance, world order, NATO, AUKUS, strategic autonomy, Indo-Pacific region, international security, international relations, hard power, territorial expansion, military-political alliances.

Дата надходження статті: 12.08.2025

Дата прийняття статті: 22.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025